

ביאורים

מתי אנו מרגישים ב"גן עדן"? כאשר רצונותינו מתמלאים. כשאדם נתקל בדבר המנוגד לרצונו, הוא חש ברע. אין מדובר רק בדברים חיצוניים. פעמים רבות אנו מרגישים כי בתוכנו פנימה ישנם דברים המנוגדים לרצוננו. כיצד ייתכן הדבר? באדם מתרועעים רצונות רבים, ופעמים רבות הם באים זה על חשבון זה. אפשר לראות זאת ביחס שבין הרצונות הטובים והרעים שבאדם, והן ביחס שבין הרצונות הטובים בעצמם. לדוגמה: קצין בצבא המתחבט בין הרצון לתרום למדינה לבין ההשקעה במשפחתו.

יד ימין מבטאת את המצב הפשוט והראשוני, שבו אין מציאות של כוחות אחרים שיש להתחשב בהם. זו מציאות של גן עדן, שבה האדם נמצא בשלווה פנימית חסרת סתירות. הכול מתאחד בתוכו לכיוון אחד.

לעומת זאת, ישנו מצב של שניות. כלומר - מציאות שבה האדם נקרע בין רצונות שונים שפוגעים בשלוותו. מציאות זו קשורה לגיהנום. יד שמאל מבטאת את הגיהנום, המרכיבה מציאות של שני כוחות. וכפי שהזכרנו - שני הכוחות אינם עולים תמיד בקנה אחד.

כיסא הכבוד מסמל את ההתנשאות, אך גם את המלכות. "התנשאות" היא תיאור של מציאות המתנתקת מן המדרגות שמתחתיה מרוב עליונותה. לעומת זאת - "מלכות" היא מצב שבו העליון יורד אל התחתון ומנהיגו, בדומה למלך של עם. ירידה זו יש בה מן החיבור ויצירת הקשר, בניגוד למצב המנותק של ההתנשאות. אפשר לראות דוגמה למציאות שני רבדים סותרים אלו ביחס שבין ילד להוריו. מצד אחד הילד זקוק לביטחון שהוריו אינם ילדים כמותו, ולכן חשוב שההורים ישימו לב כי הם שומרים על מעמדם העליון כהורים. מצד שני - הילד זקוק לאהבה ולהדרכה של הוריו בכל מקום שאליו הוא יפנה.

אם-כן, גן עדן הוא כנגד ימין ודרום - המציאות הפשוטה, גיהנום הוא כנגד שמאל וצפון - המציאות המורכבת והמנוגדת, וכיסא הכבוד הוא כנגד הצד העליון - המעלה.

הרחבות

• המחלוקת, גן עדן וגיהנום

שְׁכַל שְׁנִיּוֹת יֵשׁ בּוֹ הַתְּנַגְדוֹת. במקומות רבים מסביר המהר"ל שאחד הוא השלם, אך השניות - ההפרדה והחלוקה - יוצרת שבירה, ופוגעת במעלת השלם: "כי כל דבר בעולם כאשר הוא שלם הוא חזק עד שאין מקבל שבירה והפסד, אמנם מצד החלוק והפירוד אין כאן דבר שלם כלל, ודבר זה הוא הפסד לגמרי שהוא נחלק ונשבר" [דרך החיים ה, יז]. המהר"ל שם מביא דוגמה לכך ממחלוקת: כשאנשים מסכימים ביניהם ונמצאים באחדות, אזי הם שלמים וחזקים, אך מחלוקת, חלילה, בין שני אנשים, יוצרת נתק והפרדה ביניהם, והחיבור ביניהם מתערער. כל אחד מתנגד לשני בדבר שבו הם חולקים, וממילא כל אחד מהם נעשה חלש יותר ביחס למעלתם המשותפת קודם המחלוקת.

מצב של מחלוקת מוגדר בדברי המהר"ל כגיהנום. המהר"ל מסביר שגן עדן וגיהנום אינם רק מקומות בשמים, שבהם נמצאים הצדיקים והרשעים לאחר מותם, אלא הם גם המקום הנפשי שבו נמצא האדם - גם בחייו. כשהאדם נמצא בשלמות ובשמחה, אז המצב הזה עצמו מוגדר כגן עדן. לחלופין, אם האדם נמצא בריקנות מתמדת, בעצב, בכעס, או במחלוקת שאינה לשם שמים, אז המקום הנפשי שבו הוא נמצא זה גיהנום. אחד הביטויים של היות האדם בגיהנום הינה חולשתו הנפשית, ההרגשה שהאדם לא מסוגל לכלום, וזה נמשל בדברי המהר"ל ליד שמאל שהיא חלשה לעומת יד הימין.

המצב של הגיהנום הוא מצב זמני, ואיננו מקום בפני עצמו שהאדם יישאר בו לתמיד, אלא מטרתו, אומר המהר"ל, היא להוביל את האדם למקום חדש, שבו יהיה נמצא בשלמות, בחזק, בעצמה ובעוז. כך מסביר המהר"ל על קרח ועדתו: "לכן היה פועל בהם הגיהנום שהוא הפך זה שהוא ההעדר הגמור, וזהו מברר אמתת התורה עד שהיו אומרים: 'משה אמת ותורתו אמת'" [תפארת ישראל פרק ט]. תחושה זו של גיהנום, תחושה של ריקנות, קוראת לאדם למלא את חייו בתוכן, ומהמקום הזה יוכל להגיע אט אט לגן עדן עלי אדמות (עייני גם נתיבות עולם, נתיב העבודה ט ונתיב השלום א).

לעילוי נשמת אלי אקוקה בן מזל וחביב ז"ל

ונשא, כלומר, שהוא מתנשא בהתנשאות עליונה על העולם, לכן אמרו שכסא הכבוד נברא קודם שנברא העולם, כי כבר אמרנו שהפשוט נברא לפני הגשמי.

המהר"ל המבואר 'קול חי'

ואמרו עוד כי גן עדן נברא קודם שִׁנְבְרָא העולם, כי גן עדן הוא הפשיטות מן דרום, פי דרום נקרא: ימין בכל מקום, וצפון נקרא: שמאל, כְּדִקְדָּיִב (תהילים פט, א): צפון וימין אתה בראתם, וכן הרבה בפתוב. והימין נקרא: יד אחת, והיא ראשונה ואין בה שְׁנִיּוֹת. ויד השמאלית נקראת: יד שנייה, וכאשר יש יד שנייה אז יש שניות, ובכל שניות יש התנגדות. ולפיכך הגן עדן, ששם המנוחה והענג ואין התנגדות כלל הוא כנגד צד דרום, שהיא אחת ואין בה שניות. והגיהנום שהוא הפך זה, שיש דין והתנגדות לנמצא, הוא נגד צד שמאל, ששם השניות. וזה תבין מה שאמרו (בראשית רבה פרשה ד, א): למה לא נאמר כי טוב בשני? מפני שבו נברא גיהנום. פירוש, מפני שהגיהנום יש בו התנגדות הוא מתניח לשניות, שכל שניות יש בו התנגדות, ונברא ביום השני המתניח לזה. ולפיכך הפשיטות הגמור שאין בו הרפכה מן צד דרום שהוא ימין, הוא גן עדן, כי הימין אין בו התנגדות וגן עדן פשוט גמור ואין שם התנגדות. וכן פשיטות צפון הוא שהיא פשוטה לרע הוא הגיהנום. ומפני שהשם יתברך גזר על הפשטים בבריאתם קודם למרפכים, לכן אמר שגן עדן נברא תחלה וכן גיהנום, דהיינו שקדם בריאת פשוטים למרפכים.

ואמר שפסא כבוד נברא תחלה, הוא כנגד צד המעלה, פי המעלה הוא ההתנשאות אל הדבר, וההתנשאות הפשוט שהוא מבלי שמתעבר עמו שום צד מטה הוא פסא הכבוד. פי צד המעלה של עולם הגשמי יש עמו המטה, ומפני כך המעלה של עולם הגשמי אינו המעלה במחלט, שהוא בלי הצטרפות לו שום מטה. אבל המעלה המחלט הוא המעלה הפשוט, והוא פסא הכבוד, שהוא רם ונשא, כְּדִקְדָּיִב (ישעיהו א, א): ונאראה את ה' יושב על פסא רם ונשא. ואף כי אין השם יתברך צריך לכסא, מכל מקום מְדַרְגֵת מלכות עולם שהוא יתברך מתנשא עליהם נקרא: פסא הכבוד, כי אין פרוש פסא רק המלכות, כמו (בראשית מא, מ): רק הפסא אגדל ממך, וכן בכל מקום, וכבר התבאר זה בהקדמה. וקדם שִׁנְבְרָא העולם גזר השם יתברך בחכמתו שיהיה מדרגת מלכות עולם והתנשאות המלכות, ולא יהיה השם יתברך מסלק מן העולם לגמרי, רק יהיה התנשאות מלכות עולם על הנמצאים. ומדרגת מעלה זאת המעלה הפשוט, וכמו שאמר: ונאראה את ה' יושב על פסא רם ונשא. רצה לומר, שהוא מתנשא בהתנשאות עליון על הנמצאים כלם. ולפיכך אמרו שפסא כבוד נברא קודם שִׁנְבְרָא העולם, שקבר אמרנו פי הפשוט הוא נברא תחלה.

עוד אמרו כי גן עדן נברא קודם שנברא העולם, והוא הדבר הפשוט שכנגד צד דרום. במקרא הדרום נקרא: ימין, והצפון נקרא: שמאל, כמו שנאמר: צפון וימין אתה בראתם, וכן במקומות נוספים. הימין נקרא: יד אחת, והיא ראשונה ואין בה שניות. יד שמאל נקראת יד שנייה, בכל דבר שהוא שני יש שניות, כלומר אין בו אחדות, ובכל שניות יש התנגדות. לכן גן עדן, שבו מקום המנוחה והעונג ואין בו התנגדות, הוא כנגד צד דרום שהוא הימין, שהוא אחד ואין בו שניות. והגיהנום שהוא ההפך כנגד הדין והתנגדות לנמצא שם, הוא כנגד השמאל, ששם השניות. לאור זאת תבין את דברי חכמים, שאמרו: למה לא נאמר כי טוב ביום השני? מפני שבו נברא הגיהנום. פירוש: מפני שבגיהנום יש התנגדות הוא מיוחס לשני, שכל שניות יש בה התנגדות, ולכן נברא ביום השני השייך לשניות. על כן הפשוט הגמור שאין בו הרכבה מצד דרום, שהוא ימין, הוא גן עדן, כי בימין אין התנגדות, וגן עדן הוא פשוט גמור ואין בו התנגדות. והפשוט מצד צפון הוא הגיהנום, שהוא פשוט לרע. ומפני שהקב"ה גזר על היות הפשוטים קודם למורכבים הגשמיים, לכן אמרו שגן עדן נברא קודם שנברא העולם, וכן הגיהנום נברא קודם שנברא העולם.

ואמרו שכסא הכבוד נברא קודם שנברא העולם כנגד צד המעלה, כי צד המעלה הוא התנשאות לעל דבר, וההתנשאות הפשוטה, שהיא התנשאות שאין בה שום שייכות אל המטה, היא כסא הכבוד. כי התנשאות הצד העליון של העולם הגשמי יש בה מן הגשמיות, לכן כל מעלה של עולם גשמי אינה מעלה מוחלטת, כיון שיש בה גם את הצד שלמטה. המעלה המוחלטת, המעלה הפשוטה, נמצאת בכסא הכבוד שהוא רם ונשא, ועליו נאמר: ונאראה את ה' יושב על כסא רם ונשא. ואף כי אין הקב"ה צריך כסא, המילה כסא ביחס לקב"ה משמעותה: מלכות הקב"ה על העולם, שהוא מתנשא מעליהם, ונקרא: כסא הכבוד. כסא משמעותו: מלכות, כמו שנאמר: רק הכסא אגדל ממך, וכך בכל מקום הכסא מבטא: מלכות, וכבר בארנו זאת בהקדמה. לפני שנברא העולם גזר הקב"ה בחכמתו שתהא מלכותו על העולם, ולא יהיה מנותק מהעולם. מעלת מדרגה זו היא מעלה רוחנית, פשוטה, וכמו שנאמר: ונאראה את ה' יושב על כסא רם

